

„ЩОДЕННИКОВИЙ” ТЕКСТ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ АВТОРСЬКОЇ ПУНКТУАЦІЇ

У статті досліджено специфіку авторської пунктуації щоденникового тексту Ольги Кобилянської і її семантичну мотивацію. Головна увага була зосереджена на дослідженні типології пунктуації автора, системному і семантичному навантаженні.

Ключові слова: пунктуація, пунктуаційна система, пунктуаційний знак, функції пунктуаційних знаків.

Андрощук Н.

„Дневниковый” текст Ольги Кобылянской сквозь призму авторской пунктуации

В статье исследовано специфику авторской пунктуации дневникового текста Ольги Кобылянской и ее семантическую мотивацию. Главное внимание было сосредоточено на исследовании типологии пунктуации автора, системной и семантической нагрузке.

Ключевые слова: пунктуация, пунктуационная система, пунктуационный знак, функции пунктуационных знаков.

Androshchuk N.

Diary text by Olha Kobylanska through the prism of author's punctuation

The specificity of the author's punctuation in the Diary by Olha Kobylanska and its semantic motivation. The main stress was made on the research of the typology of the author's punctuation, systematical and symantical load.

Key words: punctuation, punctuation system, punctuation mark, punctuation marks functions.

Авторська пунктуація, яка є важливим елементом не лише пунктуаційної системи тексту, а й семантичної, традиційно визначається як нерегламентована пунктуація, не закріплена правилами, тобто така, що представляє собою різноманітні відхилення від узвичаєних загальнономовних пунктуаційних норм. Однак, незважаючи на її вагомість у розгортанні семантичної структури художнього тексту і передусім у формуванні емоційно-експресивного виміру, не належить до активно досліджуваних у сучасній лінгвістиці. У російському мовознавстві цю проблему розглянуто в працях Г. М. Акимової [1], С. В. Мелікян [5], Л. М. Кольцової [4], Н. М. Орехової [6], в українському – такі праці відсутні, хоча саме явище функціонує давно, зокрема, в художньому мовленні. Це й спонукало нас до вивчення авторської пунктуації. Матеріал щоденникових записів Ольги Кобилянської вибраний з огляду на те, що такі типи текстів потенційно передбачають вияв індивідуально-авторських елементів у структуруванні й семантичній організації.

Як відомо, систему пунктуаційних знаків української мови становлять: крапка, двокрапка, кома, крапка з комою, тире, знак питання, знак оклику, дужки, лапки. У щоденникових записях Ольги Кобилянської зафіксовано використання всіх типів пунктуаційних знаків. Однак власне авторськими, найбільш частотно уживаними, є крапки в кінці речення, крапки в середині речення, три знаки питання, три знаки оклику, знак оклику і крапки, знак питання і крапки, кома і тире, додатковим елементом семантичного вираження є виділення курсивом логічно наголошених слів.

Важливими в щоденниковому текстотворенні є насамперед крапки, які традиційно вказують на перерваність, незакінченість думки, хвилювання автора. Позиційно крапки використано найчастіше в кінці речення для передачі таких емоцій і почуттів: **страждань** – духовних і фізичних („Я не можу витримати без Макса, він мені тепер такий дорогий, що я ходжу, як навіжена...” [3, с. 17]; „Без нього стане так погано й сіро, я ж його щиро любила, тепер уже бачу...” [3, с. 28]; „Якби хоч у мене перестало боліти обличчя. Ох, це такий жахливий біль...” [3, с. 32]); **розпачу** („Справді я тоді була гарна, а тепер... Боже, тепер я така, що до пари тільки Стефанові, а Геню мені глибоко відразний, не знаю й чому...” [3, с. 34]; „Що зі мною буде... Що зі мною буде...” [3, с. 57]; „Ще день, і я залишусь сама, цілком сама...” [3, с. 58]; „Боже, я стільки думала про Макса... Якби ми були разом...” [3, с. 25]); **співчуття** („Бідолашний Макс... Коли ми знов побачимося?” [3, с. 18]); **смутку** („Я ще вчора написала Максіві довгого щирого листа. Боже, як я плакала над ним...” [3, с. 18]; „В Ар., директора театру, смертельно захворіла дитина, мабуть, помре...” [3, с. 23]; „Козуб двадцять сьомого цього місяця виїздить назавжди...” [3, с. 26]; „Отже, Макс не отримав мого листа...” [3, с. 19]; „Нині в мене так сумно на душі...” [3, с. 49]); **страху** („Аби тільки лист не пропав...” [3, с. 18]; „О, я так боюся, що ми не будемо самі... А нині, нині останній день...” [3, с. 61]);

відрази („До Зосі я вже не маю серця, відколи вона та ганебно збрехала, я тепер її не зношу...” [3, с. 20]); **презирства** („Я не можу більше дивитися в той бік, де мене образили, дарма й силувати себе...” [3, с. 35]); **розчарування** („Він не любить мене, ні, не любить...” [3, с. 47]; „Ох, як мені не щастить у любові...” [3, с. 49]; „Як я могла бути такою засліпленою і увити собі, що він мене любить...” [3, с. 48]); **любві** („Так, я люблю, люблю, люблю його...” [3, с. 31]; „Я люблю тебе, тепер і довіку, я знаю, що ти ніколи не будеш моїм, що в мене нема ніякої надії, але я люблю тебе самовідданою вічною любов'ю...” [3, с. 32]).

Крапки в середині речення, як відомо, є одним із традиційних принципів стилістичного замовчування (обірване речення, що вимагає (пропонує) здогадатися, домислити фразу) [3, с. 136]. Крапки в цьому випадку виконують такі основні функції: 1) медитативну, коли необхідно зібратися з думками („А я... я була справді закохана і тепер задоволена, що так вийшло...” [3, с. 24]; „Я... я дуже, дуже хотіла б вийти заміж за Геня” [3, с. 27]); страх („Якщо лікар нічого не зробить, щоб ніс не втратив форми, то... краще їй померти!” [3, с. 29]); 2) термінаційну функцію, коли відбувається раптовий перехід до іншої теми („Нині мамці раптом погіршало, а я... ох, це все пусте, але я знов люблю Стефана” [3, с. 31]). Крапки в середині речення передають **страждання** Ольги Кобилянської („Якби я могла написати все про те, як тяжко нам живеться, який страшний у нас батько... просто не схожий на людину... але краще мовчатиму.” [3, с. 19]); **відчай** („Як гарно могло б усе скластися. А то... таке вже моє щастя” [3, с. 62]); **хвилювання** („Господи, хтозна, яким буде другий Великдень, може, вже без мамці... без мамці” [3, с. 37]); **розпач** („Тепер у мене нікого немає... ні Зосі, ні Геня, самий тільки Макс” [3, с. 23]).

У риторичних запитаннях Ольга Кобилянська застосовує часто три знаки оклику і три знаки питання. Найчастіше ці знаки відтворюють відчай, внутрішній страх, розпач за відсутності того, хто відповідь їй взаємністю почуттів, наприклад: „Кого я тепер любитиму???” [3, с. 29]. Для вирізнення однієї з диференційних ознак людини використано три знаки оклику („О, він (Геньо) дуже розважний!!!” [3, с. 46]). В інших випадках цей знак відображає: страх від усвідомлення того, що зустріч із коханою людиною, можливо, буде останньою („В понеділок я, може, на коротку хвилину побачу його і більше ніколи!!!” [3, с. 59]; „Думаю, що це було прощання. Навіки. Я знаю, знаю, знаю!!!” [3, с. 59]), радість від усвідомлення того, що попри все, вона щаслива („Мене поймає сміх і плач, а все ж я така щаслива!!!” [3, с. 173]).

Знаком оклику і крапками авторка здебільшого передає **розпач** („Ох, як прикро, що мій лист пропав!..” [3, с. 19]), **замилування** очима коханої людини („Геньо з такими великими, милими очима!..” [3, с. 19]), **розчарування** у почуттях („Які ж ми були страшенно холодні одне до одного!..” [3, с. 49]), **здивування** від несподіваного кохання („Чого на мене напало це почуття (кохання), чим я провинилася?..” [3, с. 57]), **біль** від безнадійного кохання („Як я його люблю, як люблю!..” [3, с. 158]), **прохання** („Пришли мені одне-однісіньке підбадьорливе вітання!..” [3, с. 77]).

Авторка активно вживає також у щоденникових записках і знак оклику для вияву типологічних як позитивних, так і негативних емоцій: **розпачу** („Максю, Максю, все зникло разом з тобою!” [3, с. 18]); **радісті** від очікуваної зустрічі („Я так рада кожній наступній зустрічі з Козубом!” [3, с. 23]); **обурення** („О Господи, ти такий несправедливий!” [3, с. 29]; „О господи, коли вона одужає (мама)!” [3, с. 32-33]); **смутку** від нерозділеного кохання („Я його страшенно любила!” [3, с. 31]); **любві** („Ох, люблю так палко, що не можу й сказати!” [3, с. 32]; „І я нікого так не любила, як Стефана!” [3, с. 32]); **зніяковілості** („Я ж спершу сміялася з тих, що танцювали, а тепер сама повинна йти!” [3, с. 45]); **розкаяння** („Шкода, що я так вчинила!” [3, с. 92]); **ненависті** („Я терпіти його не можу, ненавиджу!” [3, с. 97]); **туги** за батьківщиною („Я скрегочу зубами: додому, додому, додому!” [3, с. 186]; „О вітчизна!” [3, с. 186]).

Знак оклику Ольга Кобилянська використовує також у різних етикетних ситуаціях, найчастіше – позначених емоційно-експресивним виявом, зокрема: **прохання**: „Боже, боже, забери все, тільки лиши нам мамцю!” [3, с. 26]; „О всі боги і святі, нехай би то був Стефан, моє серденько, мій любчик, моя пташечка, мій найсвятіший скарб!” [3, с. 33]; **побажання**: „На щастя!” [3, с. 122]; **прощання**: „Бувай здорова!” [3, с. 150]; „Прощавай, тиха Темна ущелино, прощай, Рариве, прощай, прохолодна мисливська стежка, прощай, Скanelo, тисячу разів прощай!” [3, с. 184].

У самохарактеристиках вона послуговується також знаком оклику, зокрема, говорячи про окремі риси характеру, зовнішності, внутрішнього стану, наприклад, про самотність („Ох, коли ж не можу, бо надто самотна!” [3, с. 89]; „Як я нудьгувала! Яку порожнечу відчувала в серці і яка була стомлена!” [3, с. 162]), заздрісний характер („Ах, я, властиво, заздрісна!” [3, с. 74]),

презирливість у посмішці („*О, як же я змінилась за півроку!*” [3, с. 152]), нещасливу долю („*Take в мене собаче щастя!*” [3, с. 167]; „*Я така нещасна, така нужденна, така занепала!*” [3, с. 181]). Іноді вона портретує себе через зіставлення з своїми подругами, наприклад, із Августою Кохановською („*О, наскільки вона була краща до мене, ніж я до неї!*” [3, с. 102]).

У щоденникових текстах авторка виділяє за допомогою курсиву (у цитатах такі слова підкреслено) окремі лексеми, акцентуючи увагу не на цілому реченні, а лише на певному слові. Наприклад: „*Дивно, з М. він (Козуб) розмовляє, з усіма розмовляє, а зі мною?*” [3, с. 20]. У цьому висловленні Ольгою Кобилянською вирізнення лексеми *мною* не лише інформує про відповідність спілкування з нею, а й відтворює внутрішній стан схвильованості, переживання від того, що вона залишилася поза увагою співрозмовника. В іншому контексті виокремлено дієслово *любити* („*Він дуже високої думки про себе, страшенно високої, хіба я могла б любити такого павича?*” [3, с. 21]), переконуючи і себе, і потенційних адресатів, що самозакохану людину навряд чи можна покохати. Такий спосіб виокремлення дає можливість визначити семантично вагомі лексичні одиниці.

Отже, авторська пунктуація в щоденникових текстах Ольги Кобилянської дозволяє з'ясувати внутрішній емоційний стан авторки, декодувати спектр її почуттів, емоцій, реалізованих у типологічних комунікативних ситуаціях, а тому вона є вагомим текстотворчим компонентом, якому належить значна роль у формуванні семантичної структури тексту.

Література

1. Акімова Г.М. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г.М. Акімова. – М., 1990. – 168 с.
2. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посібник / Н.Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 136.
3. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади / О. Кобилянська / упоряд., передм. Ф.П. Погребенника. – К. : Дніпро, 1982. – С. 17–194.
4. Кольцова Л.М. Художественный текст через призму авторской пунктуации: автореф. дисс. ... докт. филол. наук. – Воронеж, 2007. – 48 с.
5. Меликян С.В. Молчание в русском общении / С.В. Меликян // Русское и финское коммуникативное поведение. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. – С. 47–52.
6. Орехова Н.М. Пунктуационная система языка: формирование и динамика развития: атореф. дисс. ... докт. филол. наук. – Воронеж, 2001.